

हचुल्टिम्टि विविधताता थेन् आमाजिक् अमावेशिकटनला पहिचान

नेपाल्टि मोककोन् हचुल्थासे घोकिन्सि हचुल्टिम् ओधा वे
डाङ् - ९

तेवा

संवैधानिक संवाद केन्द्र

घिक्छा संस्करण : २०६५ साल

प्रतिलिपि याड्ताम © संवैधानिक संवाद केन्द्रता मोक्कोन सुरक्षित मुला । सामग्रीला स्रोतला रूपरी संवैधानिक संवाद केन्द्रथोरी साभार पाइसीमान् छोड्आतावा गेताड्ला लागि चु छोयाईला भो जुगु धोसी:तेवा थेन/वा अनुवाद लावारी खाम्सेला मुला । थे धोसी:तेवा थेन/वा अनुवादला घि प्रति संवैधानिक संवाद केन्द्रता उपलब्ध लातोसेता मुला ।

भ्योवा थेन छिवा

प्रिन्ट प्वाइन्ट पब्लिसिड, त्रिपुरेश्वर, याम्बु ।

ल्हाना जानकारी वा चु छ्योईला लागि चुधिला ठेगानारी सम्पर्क थानस्युगो

संवैधानिक संवाद केन्द्र

सोम्छा थेन व्लिच्छा तल्ला, अल्फा वेटा कम्प्लेक्स, बुद्धनगर, याम्बु

टेलिफोन नं. ९७७-१-४७८५४६६ / ४७८५४८६ / ४७८५९९८

ई-मेल : info@ccd.org.np

वेवसाइट : www.ccd.org.np

हचुल्टिम्रि विविधताता थेन् सामाजिक् समावेसिकरनला पहिचान

डाङ् - ९

हृद्युल्टिम्रि विविधताता धेन् सामाजिक् समावैसिकरनला पहिचान	१
परिचय	१
नेपाल्रि विविधताता धेन् हृद्युलबाला समावैसिकरनला चुनौतिजुगु	४
विविधताता धेन् हृद्युलबाला समावैसिता हारङ्गलासि सुनिश्चित लाबारि खाम्ला ?	५
संवैधानिक विकल्प	६
निष्कर्ष	८

हचुल्टिम् रि विविधताता थेन् सामाजिक् समावेसिकरनला पहिचान

पठिचय

हचुल्टिम्सभा दात्ते नेपालरि छार् हचुल्टिम् त्रिवारि व्यस्त मुला । हचुल्टिम्सभा गोर् गिक् प्रतिनिधिमूलक निकाय हिन्ना । हचुल्टिम् स्हेड्वा ग्येरि मिड्महेमे, आदिवासि-जनजाति, सिमान्तकृत जाति थेन् अल्पसंख्यक समुहजुगुला संख्या ल्हानान् मुला । हचुल्टिम्स्याम् नेपाल्ला विविध हचुल्वाजुगुला सरोकारजुगुदा थान्वारि हचुल्टिम्सभासे जनताजुगुथेन् छचाम् डचोड्वा-गोवा ग्ये लावान् मुला ।

जाम्बुलिङ्गला ल्हानान् हचुल्सारि विविधता मुला । च्याङ्गना हचुल्सारि चेक्खेन् विविधता आरे । विविधता मुवा हचुल्साजुगुरि ल्होलो-ल्होलो ग्योइ पाङ्गवा, ल्होलो-ल्होलो रिमठिम् दाङ्गवा थेन् ल्होलो-ल्होलो धर्म तेन्वा म्हिजुगु मुला । चु थेनिना हचुल्बाला ल्हुइला यथार्थ हिन्ना, ओराङ्ग तासाइ नोन् द्वाङ्गला पहिचानदा ज्यानालासी किन्वा आम्राङ्गमुला । डाच्छाला सासकजुगुसे हचुल्सादा गि सोबारि साभा रिमठिम्, ग्योइ थेन् धर्मला पहिचान तोमुला विसि विस्वास लावा मुवा । ओराङ्ग लामा सरकारदा ल्हानान् दक्ष थेन् प्रभावकारि तामुला विसि म्हान्वा मुवा । ओराङ्ग ताम् स्यान्दोला रिमठिम्दा नाङ्गिस वा थेनिना प्रभुत्वला रिमठिम् थान्वा लामुवा । ल्हानान् धर्म, जातिय समुहजुगु थेन् आदिवासि-जनजाति मुवा हचुल्सा नेपालरि नोन् ओराङ्गवान लाजि । नेपालरि नेपाली ग्योइ थेन् हिन्दु धर्मदा तोर् थान्वा मुवा, स्यान्दो धर्म थेन् ग्योइजुगुदा नाङ्गिस थान्वा मुवा ।

‘विविधता’ दा अस्तित्वला पहिचान् थेन् थेदा प्रिबाला रूपरि किन्वा लासाम् हचुल्सादा स्हेड् बारि थिवारि रोलावा मुला । हचुल्सा स्हेड्वा चु अवधारना ‘बहुलवाद’ ला अवधारना हिन्ना । चु अवधारणासे प्रत्येक हचुल्बाला विशिष्टता थेन् मुल्य मान्यताजुगुला पहिचान लामुला । चुसे द्वाङ्गलान् धर्म थेन् रिमठिम् दाङ्गवा ताम्, हचुल्साले थेनिना पहिचान्ला साङ्गक्षन् लावा सेम् लाबारि थेन् हचुल्साला मोक्कोन् सामाजिक, राजनितिक थेन् नोर् ल्हुइरि थेनिजुगुला समावेसिकरनदा नागरिकला व्यक्तिकगत थेन् सामुहिक याङ्गतामुला पहिचान लामुला । बहुलवाद मुल्य-मान्यतारि आधारित पद्धति हिन्ना, चुसे सक्रिय लावा वातावरन्ला सिर्जना लामुला । चुसे लामा ल्होलो-ल्होलो धर्म, रिमठिम् थेन् ओन्माहयान्देलजुगु हचुल्सा न्हाङ्गि डिक्सि चिमुला । चु अवधारनासे विविधतादा तेन्वा, राङ्गन्हाङ्गिर् कोङ्गना लाबारि रो लामुला ।

ओराइ तासाइ बहुलता ह्वाइनोन् लेवारि आखामु मुला । चु ल्होलो-ल्होलोन् हचुल्वाजुगुला स्वायत्ततारि ग्ये लामुला । हचुल्साथेन् छ्चाम् ब्रेल्वा थान्वारि इहसेन् डिर्कस ठोस निरित थेन् अभ्यासजुगु लेना लामुला । चुसेलामा ल्हानान् जाति थेन् धार्मिक समुहजुगु हचुल्बाला गुइरि डिर्कसी चिवा लामुला । चु प्रक्रियासे लामा समुहजुगु राइगिक् चेक्खेन नोन् चिबारि आखाम मुला, थेनिला राइला पहिचान् नोन् आम्हामुला । बहुलवादसे बहुपहिचान्दा मान्यता पिन्मुला । चु प्रक्रियाग्याम् ल्होलो-ल्होलो समुह्वाइरि थेन् स्यान् समुह्वाइरि छलफल लावारि थेन् सहमति स्हेइवारि होलामुला ।

ओराइतासाइ नोन् जातिय थेन् धार्मिक हचुल्वाजुगुरि ख्लातोबा ओन्माहयान्देला अभ्यासजुगु तावारि खाम्ला, पाइगे मिडम्हेमे थेन् दलितजुगुदा च्योच्यो आम्हान्वा । र्हाइला रिम्टिमला अभ्यासला ताम्लामा ह्वाइला हचुल्वारि छ्चावा सदस्यजुगुदा भेदभाव लावारि खाम्ला । चु समुहजुगुदा आदेवा प्रचलनजुगु सुधारलावारि आग्रह लामा हस्तछेप् लाजि विसि म्हानवारि खाम्ला । ग्रेन् जाति थेन् धार्मिक समुहजुगुला स्वायत्तताला सामुहिक याइताम्से व्यक्तिगत् मिह्लुइला याइताम्जुगुदा नाइवारि आता । विसेस् लासि समुह्वाइला मिडम्हेमे थेन् सिमान्तिकृत समुदायला जनतादा नाइवारि आता ।

पाइनोन् तोबा ल्हानान् हचुल्सारि अल्पसङ्ख्यकला धर्म दाइवा, ल्होलो ग्योइ पाइवा वा राइला परम्परा दाइवासेलामा थेनिगादे सिमान्तिकृत ताबा मुला । सरकार वा न्होर्ला व्यवस्थारि थेनिदा प्रतिनिधित्व आलामुला । चुसे बहिस्करन्ला खोरलोदा निरन्तरता पिन्वा लामुला । विविधताला पहिचान थेन् सामाजिक समावेसिकरन विवा च्योच्योला अवधारना हिन्ना । चुसे प्रत्येक जाति, ग्योइ, धर्म थेन् हचुल्बाला सदस्यजुगु हचुल्सादा च्योच्योन् हिन्ना विवा पहिचान पिन्मुला । च्योच्योला अवधारना हचुल्ठिमग्याम् साइरिक्क्षत् तामुला, चुला खास् महत्व मुला । हचुल्ठिम हचुल्साला ग्रेन् ठिम हिन्ना । हचुल्साला सरकार्ला स्वरुप्, संरचना थेन् सन्चालन चुनोन् ग्रेन्ठिमग्याम् निर्धारित् तामुला ।

बहुलवाद थेन् समावेसिकरनदा तेन्वारि हचुल्ठिमरि गोर् गिक्-इह मान्यताजुगुला व्यवस्था लावारि खाम्ला । पाइगे बहुधार्मिक हचुल्सारि हचुल्सा धर्मनिरपेक्ष तातोला वा धर्मला स्वतन्त्रताला प्रत्याभुति लावारि खाम्ला विवा निरनय लातोला । गोरगिक् धर्मदा हचुल्साला धर्म किन्वा हचुल्सा वा राजनितिक प्रनालि बहुलवादि तावारि आखाम्, वरु चुसे लेवाफेबा लावान् हचुल्सादा जोखिमरि दोना लाला । च्योच्यो मौलिक याइताम् जात, जातियता, धर्म, ग्योइ वा रिम्टिम अन्सार आताना हचुल्साला प्रत्येक व्यक्तिदा सुनिश्चित लातोला । इतिहासरि लेवाफेबा लावा मिहजुगुदा हचुल्साला मुलधाररि वावारि हचुल्ठिमले विसेस् व्यवस्था लावारि

खाम्ला । मोक्कान्दा च्योच्यो याइताम्, विविधताला पहिचान् थेन् राजनितिक प्रक्रियारि भो किन्वारि याइवा जनताला याइताम्से मोक्कोन् जनतादा सशक्तिकरनला आवसार् पिन्मुला ।

ओराइन्नोन्लासि, सरकार्रि मोक्कोन् जनताला प्रतिनिधित्व मुला, थेनिजुगुला विकास्रि याइताम् थेन् वास्तविक पहुँच इहिनोन् मुला विवा ताम् सुनिश्चित लावारि सामाजिक् समावेसिताला परिभासित निति तोमुला । साइघियता (अर्थात् याइताम्ला निछेपन थेन् स्थानिय स्वायत्ता) सरकार सन्चालनला रननिति हिन्ना । चुदा जनताला सहभागिताला आधार पिन्वारि थेन् थेनिजुगुला याइताम्ला दावि लासि मुद्दाजुगु सम्बोधन लावारि सरकार सन्चालन्रि प्रयोग लावा मुला ।

साइघिय प्रनालिरि सरकारदा जनताला डाम्रि बावा तामुला । हचुल्सान्हाइला ल्हानान् स्थानिय हचुल्बाजुगुसे प्रतिनिधित्व थेन् सहभागिताला अवसर याइमुला । थेनिसे ढाइला ग्योइ थेन् रिमठिम्, थेनिला स्थानिय ताम्जुगु साइरच्छन् लावारि ल्हानान् अवसर याइवारि खाम्ला । विविध धर्म, रिमठिम् थेन् भासिक् पहिचान सुनिश्चित लावान् ल्हानान् साइघिय पद्धतिला सिमान्हाइरि चिमा बहुधार्मिक, ल्हानान्रिमठिम् मुबा हचुल्बा सुनिश्चित लावारि खाम्ला । भारत, स्विटजरल्यान्ड, बेल्जियम थेन् जर्मनि बहुजातिय हचुल्सा हिन्ना । चु हचुल्साजुगुसे विविधताला साइरच्छन् थेन् बहुलताला सुनिश्चित लावारि साइघियतादा किन्वा मुला । ओराइ तासाइनोन् इहाच्छाला युगोस्लाविया थेन् इहाच्छाला सोभियत संघला उदाहरन्जुगुसे खास् हचुल्बा न्हाइरि खास् साइघिय प्रनालिसे विविधतादा जहिलेन् डिक्नालासि थान्वारि आखाम् विसि म्हान्चामुला ।

नेपाल् नोन् ग्योइला ताम्रि फ्युक्पा मुला । ९० वटा विमा ल्हाना ग्योइजुगुसे हचुल्साग्याम् पहिचान याइवा मुला । होराइ तासाइ नोन् डाच्छा इहेन्छेन् गोरगिक् ग्योइ नेपालिदा भेन् तेन्वा मुबा । चु ग्योइ कोइआकोइ गाइसाल् जनसंख्यासे पाइवा लामुला । चु ग्योइदा सरकारि गेताइला ग्योइ सोबा मुला । परिनामस्वरूप् अल्पसङ्ख्यक ग्योइ पाइबाजुगु सिमान्तिकृत थेन् बहिष्करन्रि मुला । ग्योइला विविधतादा हचुल्ठिम्से सम्बोधन लावारि ल्होलो-ल्होलो उपायजुगु मुला । सामान्यतः हचुल्ठिम्से गोरगिक् ग्योइदा सरकारि वा हचुल्साला ग्योइ निर्धारन लामुला । ग्योइला प्रयोग्ला विस्तार लावारि विशेष कानुन लागु लामुला । गिक्न्हि हचुल्साजुगुले ल्हानान् ग्योइदा सरकारि ग्योइला रूप्रि मान्यता पिन्मुला । हचुल्साला निकायजुगुदा ग्योइला प्रयोग लावारि थेन् थेनिरि ग्ये दाइवारि बाध्य (लिपि लगायत्) स्होमुला । ल्हानान् हचुल्सारि चु ग्योइजुगु ग्रेन् हचुल्बाजुगुसे प्रयोग लामुला । खाइमागिक् ल्हानान् भाजा संख्यारि पाइवा ग्योइजुगु नोन् सरकारि ग्येताइला ग्योइरि थान्वा

मुला । साङ्घिय हचुल्साजुगुरि सामान्यतः हचुल्साला ग्योइला अतिरिक्त क्षेत्रीय ग्योइदा नोन् साङ्घिय सरकार्ला गेताङ्गि प्रयोग लाबा प्रावधान खान्वा तामुला ।

गोरगिक् ग्योइदा सरकारि, हचुल्सा वा हचुल्साला ग्योइ तोकाप्लामा चेक्खेन् थे ग्योइला नियमन थेन् स्तर आकोइवा मुला । थेदा ल्हेना लाबारि कानुन स्हेइवा लामुला । ओराङ्ग तासाइ नोन् हचुल्टिम्रि स्यान् बोजुगुरि नोन् ग्योइला ताम् त्रिवा तामुला । पाङ्गे - नेपाल्ला अन्तरिम हचुल्टिम्रि मोक्कोन् नागरिकजुगुदा थेनिला ग्योइरि आधारभूत शिक्षा याङ्वा याङ्ताम् थेन् मोक्कोन् जनतासे स्थानिय तहरि थेनिला ग्योइला प्रयोग लाबारि खाम्बा प्रावधान मुला । ल्हानान् हचुल्साजुगुसे ठिम्खाङ्गि नोन् ह्वाङ्गला ग्योइ प्रयोग् लाबारि याङ्वा याङ्तामजुगु थान्मुला ।

नेपाल्टि विविधताता थेन् हचुल्साला समावेसिकरन्ला चुनौतिजुगु

नेपाल् ल्हानान् विविधतातामुवा हचुल्सा हिन्ना । हचुल्सारि ल्हानान् जात, जाति, ग्योइ थेन् धार्मिक हचुल्सा थेन् आदिवासि-जनजातिजुगु मुला । ओराङ्गतासाइ नोन नेपाल्ला मोक्कोन् हचुल्साजुगु फ्युक्पा आरे तिलादा विसाम् थेनिसे बहिस्करन्ला अनुभव लासि खावा मुला ।

नेपाल् हचुल्सा स्हेइमा हचान्छेन् हिन्दु धर्मदा हचुल्सारि सासन सञ्चालन प्रनालिला आधार् सोबा मुवा । लिच्छवि काल (सन् ३००-७००), मल्ल काल (सन् ११००-१७६८) हचान्छे साह काल (सन् १५५९-२००७) दोनाला सासकजुगुसे हिन्दुधर्मदा विसेस महत्व पिन्जि । हिन्दु धार्मिक सिद्धान्त थेन् अभ्यासजुगुसे राजनितिक निर्णय प्रक्रिया थेन् हचुल्सा सन्चालन्ला तामजुगुदा खाइमादामान् प्रभावित लाजि ।

नेपाल् चुराङ्गला व्यवस्था १८५४ ला मुलुकी ऐन मुवा । चु नेपाल् मुवा ओन्माला जातिप्रथाला आधार् सोबा मुवा । मुलुकि ऐनसे चु प्रचलन्दा कानुनि रुप्ति बाध्यकारि सोजि । १९५० रि केर् चुदा छार् सोमा हेन्छे थेन् वि.सं. २०१९ ला हचुल्टिम्, चुसे लेबाफेबा अलावा थेन् च्योच्योलावा याङ्ताम्ला टा थान्वा मुवा, चुलागु लामाहेन्छे नोन् नेपाल्ला बहुधार्मिक थेन् बहुसास्कृतिक हचुल्वारि चु ऐन्ला लेबाफेबा प्रभाव चिजि । होजान् हचुल्टिम्से नेपाल्दा हिन्दु हचुल्सा बिसि घोसना लाजि ।

वि.सं २०४७ ला हचुल्टिम्, जुन वि.सं. २०६३ दोना कार्यान्वयन्रि मुवा, -से नोन् लेबाफेबा प्रचलनजुगुदा थुम्ना लाबारि आखाम्जि । चु हचुल्टिम् हिन्दु मुल्य थेन् मान्यतारि

आधारित मुवा । चु हचुल्टिम्से नेपालदा बहुजातिय, बहुभासिक, प्रजातान्त्रिक, अविभाज्य थेन् सार्वभौमसत्ता मुवा विसि परिभासित् लासाइनोन् होजा दस्तावेजसे नेपालदा हिन्दु संवैधानिक राजतन्त्रात्मक हचुल्लाला रुप्रि घोसना लाजि । फलतः प्रजातन्त्रिकरन प्रक्रिया मुवा दुयुरि नोन् जातिय समुहजुगु थेन् धार्मिक हचुल्लवाजुगुला याइतामजुगु प्रभावकारि रुप्रि साइरच्छित आताजि । हचुल्लाले सरकार ग्येताइला ग्योइ नेपालि सोसि स्यान् ग्योइ थेन् रिमठिम्दा विभेद लासिन् चिजि । स्यान् ग्योइजुगुसे चु हचुल्लारि मान्यता थेन् साइरच्छन् याइवारि अखाम्जि ।

च्युइ (१०) दिइ विमा ल्हानाला ससस्त्र द्वन्द्वलिच्छा शान्ति प्रक्रियाला दुइरि सोवा नेपालला अन्तरिम हचुल्टिम्, २०६३ से नेपालदा साइघिय लोकतान्त्रिक गनतन्त्रात्मक हचुल्लाला विसि घोसना लाजि । चु दस्तावेज नेपालि जनताला लागिरि विविधता थेन् हचुल्लाला समावेसिकरनला ताम्रि डाच्छाला हचुल्टिम्जुगुविमा अग्रगामि मुला । चु हचुल्टिम्रि म्हिलुइला याइताम्ला साइरच्छन् थेन् सम्बद्धन लावारि म्हिलुइला याइताम् आयोगला व्यवस्था लावान् मौलिक हक्ला बोरि स्वतन्त्रता थेन् च्योच्योताला विसेस हक, छुवाछुत विरुद्धला हक, सिच्छा थेन् रिमठिम्ला हक, मिइम्हेमेला हक थेन् हचुल्लाला न्यायला हक प्रत्याभूत तावा मुला ।

अन्तरिम हचुल्टिम्से “नेपाल्रि पाइवा मोक्कोन् ग्योइजुगु हचुल्लाला ग्योइ हिन्ना थेन् नेपालि ग्योइ सरकारि ग्येताइला ग्योइ ताला” विवा ब्रिवा मुला । साइरच्छन्ला चु प्रावधान मुसाइ नोन् नेपालि जनताला लागि विविधता थेन् हचुल्लाला समावेसिकरन ल्हानान् यथार्थ तातोला । छार् हचुल्टिम्रि अभन् ल्हानान् कार्यन्वयनला संयन्त्रजुगुला प्रावधानजुगु थान्तोला । चुसे हचुल्लाला समावेसिकरन हाइसेन् भावारि आखाम् । चुदा सहायक कानुन स्हेइवा थेन् प्रभावकारि सासन सञ्चालन चुला पुर्व सर्त हिन्ना ।

विविधताता थेन् हचुल्लाला समावेसिता हाशाल्लासि शुनिश्चित लाघाटि खाम्ला ?

ज्यावा हचुल्टिम् थेन् सासन पद्धतिला अभ्यास सोमा नेपाल्रि मुवा विविधताताला साइरच्छन् थेन् हचुल्लाला समावेसिता सुनिश्चित लावारि हचुल्टिम् सभारि दिरि ब्रिवाराइवा ताम्जुगुरि छलफल तावारि खाम्ला ।

- » प्रभावकारि कार्यन्वयन संयन्त्र थेन् प्रक्रियाजुगुला व्यवस्था लावान् मोक्कोन् जनतादा आधारभूत म्हिलुइला याइताम्, स्वतन्त्रता थेन् सुरक्षाला प्रत्याभूति पिन्वारि उपायजुगु म्हाइ तोला ।

- » नेपालला जातिय, भौगोलिक, सामाजिक, रिम्ठिम् संरचना, स्रोतजुगु ज्हुमा थेन् हचुल्लुसाला स्यान् यथार्थजुगुदा च्यावान् मोक्कोन् नेपालि जनतादा ज्याबा साङ्घिय स्वरूपला निर्धारन लातोला ।
- » जाति, ग्योइ थेन् धार्मिक समुहजुगुला चासोजुगु थेन् छचाम् केन्द्रीय निति सोमा प्रान्तिय विचारजुगुला प्रतिनिधित्व ताबा लासि थोखाङ्गला व्यवस्था लातोला ।
- » साङ्घिय संरचनारि स्थानिय साङ्घिय एकाइजुगुदा तोदे स्वायत्ता थेन् याङ्गताम् पिन्तोबा ।
- » आदिबासि जनजाति समुहजुगु, मधेसि दलित थेन् मिडम्हेमेला याङ्गताम्दा प्रार्थमिकता पिन्तोला ।
- » प्रान्तिय एकाइजुगुरि चिमा अल्पसङ्ख्यक वा जाजा आदिबासि जनजाति ('अल्पसङ्ख्यक न्हाङ्गला अल्पसङ्ख्यकजुगु') ला याङ्गताम्दा थान्तोला ।
- » प्रभावकारि थेन् सहभागितामुलक स्थानिय स्वायत्त सासन प्रनालिला व्यवस्था लातोला ।

संवैधानिक विकल्प

हचुल्लुठिम् स्हेङ्गला प्रक्रियारि विविधता थेन् सामाजिक समावेसिताला मुदाजुगु सम्बोधन लाबारि विकल्पजुगु गिक-न्हि म्हाइतोला । दिरि तालिकारि विकल्पजुगु मुला । चु विकल्पजुगु विस्तृत आरे । हचुल्लुबाला समावेसितादा सहयोग् लाबारि सोबा लक्षित संवैधानिक संरचनादा थेनिसे अवसर थेन् चुनौति डिहोनोन् पिन्वा लामुला ।

विकल्प	सवल पक्ष	चुनौती/जोखिम
धर्म निरपेक्ष हचुल्लुसा स्हेङ्गिसि (अन्तरिम हचुल्लु ठिम् उल्लेख ताबा अन्सार) धार्मिक स्वतन्त्रताला प्रत्याभूत लातोला ।	<ul style="list-style-type: none"> » मोक्कोन् जनतादा धार्मिक स्वतन्त्रता थेन् आस्थाला च्योच्यो याङ्गताम् । » मोक्कोन् धर्म तेन्वादा च्योच्यो मान्यता याङ्गला अनुभूति । » धार्मिक संघसंस्थाजुगु हचुल्लुसाला हस्तक्षेप्याम् मुक्त । » हचुल्लुसा थेन् चुला नितिजुगु धार्मिक गुरु, प्रभुत्वग्याम् स्वतन्त्र ताबा अवस्थाला सिर्जना । » धार्मिक प्रथारि खाजिवाइ बन्देज आताबा । 	<ul style="list-style-type: none"> » नेपाल् धार्मिक हचुल्लुसा ताबासे चुरि चिबा मिहजुगुदा ह्वाङ्गला सार्वजनिक थेन् व्यवसायिक जिवनग्याम् धर्मदा फेवारि गाहो ताला । » हचुल्लुसादा धर्मसे स्विकृति पिन्वा चलनग्याम् मिडम्हेमे, जोखिम् मुबा हचुल्लुबाला समुहजुगु थेन् जाजाकोलाथोरि ताबा आज्याबा थेन् लेबाफेबा व्यवहारदा नियन्त्रन लाबारि गाहो ताला ।

विकल्प	सवल पक्ष	चुनौती/जोखिम
मौलिक याइताम्ला ताम्रि विस्तृत याइ ताम्पत्र पिन्सि कार्यान्वयन लावारि उचित संयन्त्र स्हेइ तोला ।	<ul style="list-style-type: none"> » मोक्कोन् जातजाति, आदिवासि, धार्मिक, रिमठिम्ला थेन् भासिक समुह थेन् हचुल्वाजुगुला लागि आधारभूत मौलिक याइताम्ला प्रत्याभूति । » अल्पसङ्ख्यकग्याम् पाडवा आन्सार्ला व्यक्तिगत थेन् सामूहिक याइताम्ला साइरक्षन् । » सिमान्तिकृत समुहजुगुदा समता पिन्वारि सकारात्मक विभेद् लातोला । 	<ul style="list-style-type: none"> » छार् संरचनादा प्रभावकारि ढंगग्याम् कार्यान्वयन लावारि न्यायपालिका, प्रहरि, प्रसासन, शिक्षा प्रनालि ढाड्वा हचुल्साला गेन्दुन्जुगुला आवश्यकता तोला ।
सान्दर्बिक साङ्घियता	<ul style="list-style-type: none"> » पहिचान्नि आधारित समुहजुगुदा थेनिला पहिचान, ग्योइ थेन् रिमठिम्ला रितिरिवाज्दा थिवारि अवसर पिन्तोला । » स्थानिय हचुल्वा थेन् अल्पसङ्ख्यकजुगुसे स्थानिय तहला राजनिर्ति थेन् न्होर्ला ग्येताइरि प्रतिनिधित्व थेन् सहभागिताला ग्रेन अवसर याइ तोला । » सिमान्तिकरन थेन् बहिष्करनदा च्याइना लातोला । » स्थानिय प्राकृतिक स्रोतजुगुथोरि स्थानियबासिला नियन्त्रनला याइताम् तोला । » न्होरदा थिवारि विकासदा अवसर तोला । » आन्तरिक आत्मनिर्नय थेन् स्वायत्ततासम्बन्धि याइताम्ला अभ्यास तोला । 	<ul style="list-style-type: none"> » हचुल्बाला संरचना जटिल मुवासे सिमाना फेवारि गाढो ताला । » जातिय थेन् सामुदायिक द्वन्द्वला संभावना मुला । » समन्वय थेन् डिक्सि ग्येलावा ताम्दा ज्यानालासि व्यवस्थापन लातोला । » साङ्घिय एकाइजुगुरि स्रोतसाधनला बो लावारि ज्यावा संरचनाला तोला । » हचुल्सा थेन् हचुल्बालागुइरि तनाव ल्हाना तावारि खाम्ला । » ल्हाना स्वायत्तारि बह्दविवा अपेक्षा थेन् मागग्याम् ल्हालान् हचुल्साजुगु फेवा ताम् खावारि खाम्ला ।

विकल्प	सवल पक्ष	चुनौती/जोखिम
सक्ति निक्षेपनदा स्थानिय स्वायत्तता थेन् स्यान् संयन्त्रजुगु	<ul style="list-style-type: none"> » स्थानिय जनजाति समुह थेन् थेनिला ग्योइ, धर्म थेन् रिमठिम्दा पहिचान थेन् सम्मान । » स्थानिय वासिन्दाजुगुसे स्थानिय प्राकृतिक स्रोत्थोरि नियन्त्रन्रि याइताम् याइबा, थेन् स्थानिय तहरि प्रभावकारि ढंगग्याम् लावारि खाम्बा ग्येजुगु लाबा । » ल्हाना प्रगतिसिल बाइला भोलाबाला निमित्त आवश्यक संरचना स्हेइवारि खाम्बा सम्भावना । » सन्तुष्ट हचुल्साजुगुला स्हेइबा, स्थानिय हचुल्बाजुगुगुइरि ल्हाना सन्तुष्टि । » स्थानिय तहरि ह्वाइलाबिबा सेम्ला बहदिवा विकास । 	<ul style="list-style-type: none"> » मोककोन् हचुल्वारि चुराइबा व्यवस्थापन थेन् सासनला कार्यक्षमता आताबा, जरुरि स्थानिय आवश्यकताजुगु परिपुर्ति लाबा चाप्ला कारन हचुल्सा स्हेइबाला दिर्घकालिन योजनाजुगु क्रिपरी तावारि खाम्बा ।

निष्कर्ष

हचुलुठिम्रि निस्पक्षेता, सुसासन, विकेन्द्रिकारनला सिद्धान्त थेन् पहलला संयन्त्रजुगु थान्तोला । व्यक्तिगत थेन् सामुहिक याइताम्दा साइरच्छन् पिन्वा गोरु गिक् कोइबा थेन् निस्पच्छे न्यायपालिकाला व्यवस्था नोन् तातोला । होराइतासाइ नोन् चु प्रावधानजुगु चेक्खेन्से कोइला विवा आहिन् । लिसाइदोना मोककोन्दा च्योच्यो ताबा ताम् सुनिस्चित लावारि सरकारि निति थेन् अभ्यास्ला प्रयासजुगु नोन् आरेना आता । होजाविमाइ नोन् महत्वपुर्न ताम् तिला हिन्ना बिसाम् मोककोन् नेपालिसे गिक्से स्यान्दोदा पहिचान थान्वा थेन् तोबा ताम्जुगुदा होलातोबा तामुला । हाहाइला याइताम् थान्वा भेन् आहिन् स्यान्ला याइताम्रि आधार लासि बहुलवादि हचुल्वारि डिक्सि चिबा ताम् नोन् हचाइसे गोतोला, व्यावहार लातोला । बहुलवाद विवा ताम् सेम् हिन्ना ।

छचोइला-शृङ्खलाला ताम्

हचुलठिमसभाला सदस्यजुगु थेन् स्यान् हचुलवाजुगुदा हचुलठिम स्हेइवा प्रकृयारि आसेनान् आतावा ताम् सेना-गोनालाबा चु छचोइ-सिङ्खलाला उद्देश्य हिन्ना । चु प्रकाशनजुगुरि हचुलठिम्ला परिणाम्ला वारेरि अनुमान लावा अवधारनापत्र या प्रस्ताव या होराइवा मानासाय् आरे । चु शृङ्खला संयुक्त राष्ट्रसंघला विकास गेताइ (युएनडिपि) ला 'नेपालरि सहभागितामुलक संविधान स्हेइवाला लागिरि सहयोग' (एसपिसिबिएन) परियोजनाला समन्वय्ने नेपाल् थेन् अन्तर्राष्ट्रिय हचुलठिमखेन्पोजुगुला गोरगिक् प्रयास् हिन्ना ।

चु छचोइकादेदा आभून् ज्यावा स्होवारि राइनिला प्रतिक्रिया थेन् टिप्पनिना लागिरि अनुरोध मुला । ल्हानाविमा ल्हाना सुसुचित, प्रतिबद्ध थेन् रचनात्मक छलफलदा डाच्छा बोर्वारि चु प्रकाशनकादे सफल ताजि बिसामजे उद्देश्यजुगु छारवारि खाम्ला । हाइनिसे दोन्वा टिप्पनिजुगुला आधाररि चु छचोइकादेला छारथेन् स्यान् सङ्स्करनजुगु तेवारि खाम्ला ।

चु सिङ्खलादा नेपाल्ला ल्हानान्से पाइवा ग्योइजुगुरि अनुवाद लामा ल्हानाविमा ल्हानान्से गोवारि खाम्गाइविसि खाम्देदोना प्रयास् लावा मुला । त्रिवा छिगुकादे डिक्पा आडिक्पा थेन् थेला प्रयास्ला ताम्ने ल्होलोल्होलो ग्योइ पाइवा थेमेकादेला गुइरि लिच्छा-लिच्छा छलफल थेन् बहस ताला । चु संवैधानिक् सम्वाद केन्द्रला उद्देश्य थे-राइवा बहसकादेदा थे ग्योइजुगुदा नोन् समावेस् लासि चु अभियान्ने समावेसिता थेन् पहुँचला ल्हानाविमा ल्हाना ल्हेना लावा हिन्ना ।

हचुल्सारि हचुल्ठिम् स्होवा गेरि सान्दर्भिक विसयवस्तुला ताम्रि सम्वैधानिक सम्वाद केन्द्रसे स्होवा शृङ्खलावद्ध पाठ्यसाम्ग्रिला गोरुगि बो चु छचोइ नोन् हिन्ना ।

सभासदजुगुथेन् छचाम् चु विसयवस्तुरि चासो थान्वा हचुलवाजुगुदा ग्रेन् सम्वैधानिक अवधारना थेन् मुद्दाजुगुरि बो किन्पुड्वा चु शृङ्खलावद्ध प्रकाशन्ला उद्देश्य मुला । शृङ्खला न्हाइला बेनान् छचोइ नेपाल्रि पाइवा प्रमुख ग्योइकादे (ज्यार्दि, मैथिलि, भोजपुरि, थारु, मगर, तामाङ, बाइ) थेन् अङ्ग्रेजि ग्योइरि तेःवा मुला । चु पाठ्यसामाग्रीजुगुला श्रव्य संस्करन् (क्यासेट, डिभिडी) रिनोन् याइला । थेराइनोन् लासिन् अनलाइनरि नोन् थान्वा मुला ।

गिकछा ताइरि चु प्रकासन सिङ्खलारि थान्वा विसयवस्तुकादे चुराइवा मुला - हचुलसा थेन् धर्म, सङ्घिय प्रणालि, हचुल्ठिम्रि म्हिलुइला याइताम, आदिवासी जनजातिला याइताम, अल्पसङ्ख्यककादेला याइताम, सरकारला प्रणालिजुगु, स्वतन्त्र न्यायपालिका, स्थानिय स्वसासन, विविधता थेन् सामाजिक समावेसिकरण थेन् सहभागितामूलक हचुल्ठिम् स्हेइवा प्रक्रिया ।

सवैधानिक संवाद केन्द्र

सोम्छा थेन व्लिच्छा तल्ला, अल्फा बेटा कम्प्लेक्स, बुद्धनगर, याम्बु

टेलिफोन नं. ९७७-१-४७८५४६६/४७८५४८६/४७८५९९८

ई-मेल : info@ccd.org.np

वेबसाइट : www.ccd.org.np

